

St. Aldrup-fundet

Et offerfund fra enkeltgravstid

Af KLAUS EBBESEN, Københavns Universitets forhistoriske arkæologiske Institut

Når talen falder på arkæologiske fund, tænker de fleste på sjældne sager af ædelt metal, som f.eks. de to guldringe, der i foråret blev fundet ved Boeslunde på Sjælland. Finderne var en lille dreng og en halvstor pige, som, da de så den første ring, lod fantasien spille: Måske er det oldtidsguld. De søgte videre: den først fundne ring blev til to, og på stadshylden i en af nabogårdene lå en tredje, fundet ingen ved af hvem, men for mange år siden. Den økonomiske godtgørelse for danefæet blev over 100.000 kr., og ved børnenes årvågenhed skabtes en fundhistorie, som kan sammenlignes med de berømte guldhorns.

De fleste oldtidsfund har desværre ikke så glørværdig en fundhistorie. De fremkommer oftest tilfældigt på markerne under pløjning og glider næsten ubemærket ind i museernes lange rækker af redskaber og smykker fra oldtiden. De er imidlertid ikke mindre vigtige for den arkæologiske forskning af den grund. Tværtimod kan tilsyneladende ubetydelige fund have større videnskabelig værdi end store pragtfund. Dog kræves som oftest omfattende studier og forfinede analyser, før disse funds vidnesbyrd om samfundsforholdene i oldtiden kan udnyttes fuldt ud. Det sker ofte længe efter, at fundene er fremkommet.

Det er et fund af denne sidste slags, som her kort skal omtales. Det fremkom i sommeren 1923 og har været udstillet på museet i Thisted i et halvt århundrede. Det er dog nok ikke helt forkert gættet, at kun de færreste har lagt særlig mærke til netop dette fund.

Fundet er ligesom de fleste oldtids-offerfund fremkommet i et vådområde, nemlig mosedraget ned mod Slette Å i Vester Han Herred. Findestedet ligger 5-6 km nordøst for Fjerritslev på jorder tilhørende gården St. Aldrup i Kollerup sogn.

Fig. 1 Offerfundet fra St. Aldrup ved Kollerup.
Foto: Museet for Thy og Vester Hanherred

St. Aldrup ejedes dengang af gårdejer Chr. Bruun, som også fandt sagerne. Overfor P. L. Hald forklarede han, at oldsagerne lå under en stor sten i mosedraget. Rundt om den store sten og op imod denne var endvidere sat en række hovedstore sten, således at tingene efter nedlæggelsen har været godt beskyttet. De har så at sige været "gemt væk". Alligevel har man nok dengang vidst, hvor sagerne lå, og den store sten har markeret offerstedet.

Fundet består af tre ægredskaber, de to af flint, det tredje af grønsten. Grønstensredskabet er en såkaldt tapkile eller -økse. Den er ca. 18 cm lang, 6,5 cm bred og ca. 5,0 cm tyk. Den har firesidet tilrundet tværnsnit og består ligesom af to dele: en nedre, bredere del, som slutter i en skarp æg, samt en øvre, smallere og tyndere del, der afsluttes af en rundet nakke. Ved denne ses en tap i den ene side. Kilen eller øksen er lidt fragmenteret ved æg og nakke.

Som stykket foreligger i dag, er det endvidere kun en del af det oprindelige redskab. Det nok så vigtige træskaft mangler. Ikke fordi det i årtusindernes løb er borttrådet i mosen, men fordi øksebladet blev taget ud af skaftet allerede før nedlæggelsen. Tapkilen er nedlagt uden det tilhørende skaft, hvis form vi kun kan gisne om.

Sandsynligvis har det dog omsluttet øksebladets bageste del, fra tappen og frem til den fortykkelse, der ses ved overgangen fra bladets bageste til forreste del. At redskabet imidlertid har været skæftet og brugt før nedlæggelsen, kan læses ud af nogle facetter ved æggen. De er spor efter opskærpninger, på samme måde, som de facetter, der kan ses på moderne jernknive eller leer, som har været hos skærslipperen.

Det største af flintredskaberne er ligeledes en økse, ca. 16 cm lang, 5,9 cm bred ved æggen og ca. 2,8 cm tyk. Også den har firesidet tilrundet tværnsnit, men siderne er plane fra den lidt skrå, afrundede nakke til den konkave æg. Øksen er slebet på de to største flader samt på kanterne til smalsiderne. Slibningen er dog ikke ført i bund, så man kan stadig se nogle af arrene fra tilhugningen. På den ene bredside findes endvidere en lille kalkplet, som ikke er blevet fjernet ved tilhugningen. Heller ikke her er skaftet bevaret, men på den bageste del af øksebladet ses endnu mærker efter skaftet, som under brugen har gnedet mod flinten og derved givet denne en skinnende overflade. I nærheden af æggen ses også på dette stykke spor af opskærpninger i gammel tid, men selve æggen er derimod nytillhugget umiddelbart før nedlæggelsen. Oprindeligt har øksen haft lige æg - været en regulær brændeøkse - men ved større og mindre slag på selve ægkanten er denne blevet ændret til en konkav- eller hulæg.

Det sidste redskab er en mejsel, sandsynligvis oprindeligt skæftet og brugt som vore dages stemmejern. Det er også lavet af flint, er ca. 12,0 cm langt, 2,9 cm bredt ved æggen og ca. 2,3 cm tykt. Muligvis er mejslen lavet af et stykke "flint-skrot". Det vil sige en del af en gammel itubrugt økse, som er blevet gentildannet som mejsel. Den er kun overfladisk slebet på de brede sider, dog kraftigst

ved æggen, hvor der også ses spor efter opskærpnings og brug. Mejselens æg er lige, men ligger meget nærmere den ene bredside end den anden.

Alle danske depotfund, som er samtidige med St. Aldrup-fundet, fra enkeltgravstid ca. 2800-2300 før vor tidsregning.

Alle fundets tre stykker er således dele af regulære arbejdsredskaber, der med træskafter har været brugt af stenalderbønderne. Før nedlæggelsen er mejsel- og øksebladene imidlertid taget ud af skafterne. Derefter er redskaberne placeret under en stor sten ved kanten af Slette Å, som dengang var væsentlig bredere, end den er i dag. Omkring stenen og oldsagerne er derefter sat sten for at beskytte og skjule.

De tre stykker er efter alt at dømme nedlagt samtidig. Der er altså tale om et fund af den slags, som i den arkæologiske faglitteratur kaldes depotfund. At nedlæggelsen imidlertid er sket i kultisk øjemed, - som offer - derom taler fundomstændighederne deres klare sprog.

Den tidsmæssige placering af fundet volder heller ikke store problemer. Redskaber af samme slags som grønstenskiln er flere gange fundet i de lave enkeltgravhøje fra bondestenalderen. De tilhører enkeltgravstiden, eller perioden ca. 2800-2300 før vor tidsregning. Det er en datering, som bekræftes af flintøkser og mejslers udformning og tildannelse. Selv om slebne flintøkser og mejslere anvendes gennem hele bondestenalderen og begyndelsen af den efterfølgende bronzealder, afslører detaljer i disse to redskabers form, at de tilhører enkeltgravstiden. Det er endvidere sandsynligt, at offer-nedlæggelsen er foretaget i en fremskreden del af perioden, eller ca. 2500 før vor tidsregning.

Dette er imidlertid i sig selv et ganske opsigtsvækkende resultat. Depotfund fra enkeltgravstid er nemlig ikke tidligere beskrevet hverken i den arkæologiske faglitteratur eller i lokallitteraturen.

Indtil for blot 10 år siden opfattede man de karakteristiske, lave, jyske enkeltgravshøje som samtidige med de store stengrave: dysserne og jættestuerne. De skulle repræsentere en særlig folkestamme, der i slutningen af jættestuetiden var indvandret til Jylland, muligvis fra et sted i Sydrusland. Nye arkæologiske

undersøgelser og ikke mindst moderne naturvidenskabelige dateringer af de arkæologiske fund, ved hjælp af en såkaldt kulstof 14-metode, har imidlertid vist, at enkeltgravene er yngre end dysserne og jættestuerne. De repræsenterer et særligt tidsafsnit af den danske samfundsudvikling: enkeltgravstiden. Denne periode af oldtiden er imidlertid endnu meget dårligt udforsket, og de fleste undersøgelser har været koncentreret om netop enkeltgravene. Disse er imidlertid næsten ukendte i Østdanmark og er meget sjældne i Vendsyssel og Thy. Derimod kendes de i tusindvis i Midt- og Vestjylland, hvor de gerne ligger sandet i små højgrupper ved søer og åer. Denne skæve geografiske udbredelse har medført, at forskningen i dag er stærkt i vildrede med, hvordan samfundet i enkeltgravstid har været indrettet udenfor enkeltgravenes begrænsede område.

Det er netop her, St. Aldrup-fundet har betydning. Det består af redskaber af samme slags, som de, der findes i enkeltgravene. Det tilhører samme tid, som disse, men er fremkommet i et område, hvor enkeltgravene er sjældne. Det antyder, at der også nordenfjords har været en befolkning i enkeltgravstid, blot markerer den sig på en anden måde i det arkæologiske materiale end de vestjyske stenalderbønder.

Denne opfattelse bekræftes, hvis man ser på et udbredelseskort over samtlige danske fund af tapkiler, som den, der indgår i St. Aldrup-fundet. Disse ligger næsten alle i Jylland, med ganske mange fund i Vendsyssel og Thy.

Redskabsformen er derimod påfaldende sjælden på de danske øer.

Gennem søger man derefter de danske museums magasiner efter depotfund fra enkeltgravstid, viser disse sig at være forholdsvis talrige. Fra det nuværende danske område kendes således ialt 68 sikre fund fra samme tid som St. Aldrup-fundet. Det største er gjort ved Klelund i nærheden af Ribe, men langt hovedparten af fundene stammer fra Danmarks nordlige og østlige del.

Fundet fra St. Aldrup er den lokale repræsentant for denne hidtil oversete fundgruppe, der dokumenterer en forholdsvis intensiv bosættelse i enkeltgravstid også udenfor enkeltgravens klassiske område - herunder Thy og Vester Han Herred.

1. Fundet har nr. 3309-11 på Museet for Thy og Vester Han Herred. - Jeg er museumsinspektør Jette Kjær taknemmelig for hjælp under mine studier på museet, samt tilladelsen til at omtale fundet her.
2. Enkeltgravskulturen er senest sammenfattende behandlet af P. V. Glob i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie og i Danske Oldsager II, yngre stenalder, 1952.
3. Større oversigter vil fremkomme ved forfatteren i tidsskrifterne Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1982 og Acta Archaeologica 1983.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og V. Hanherred 1981, side 17-22).